

Arkeologisk utredning etapp 2

Gamlarp, område A2

Kartering av fossil åkermark och sökschaktsgrävning
inför utbyggnad av industriområde

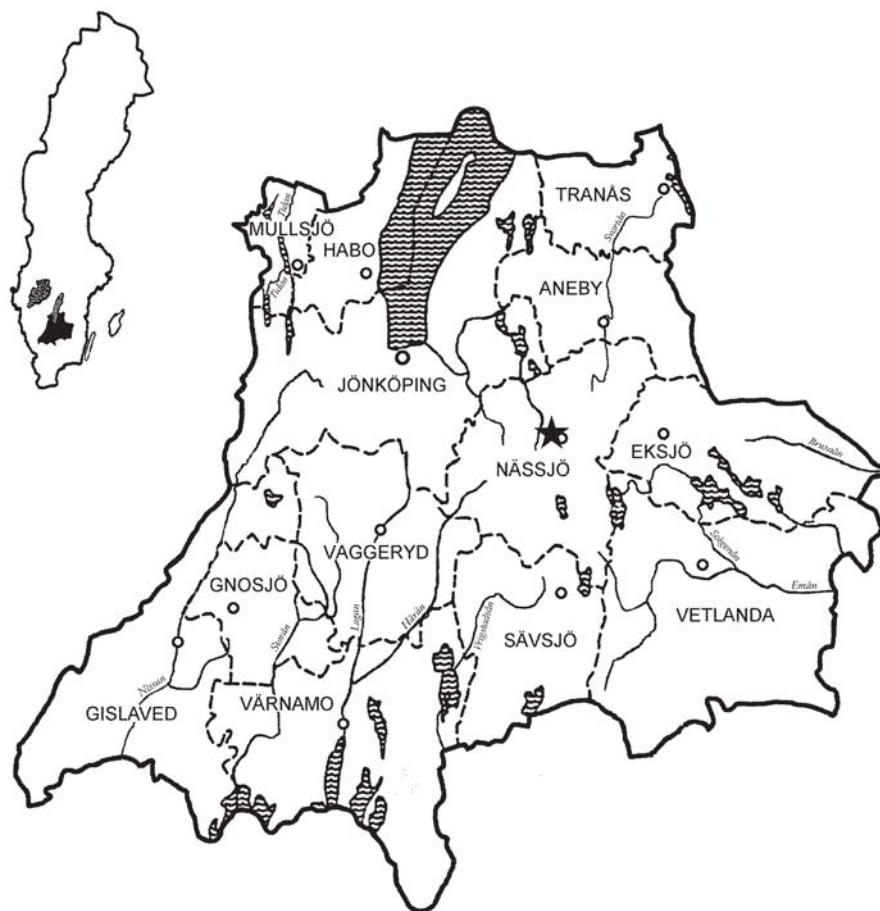
*Nässjö socken i Nässjö kommun
Jönköpings län*

Arkeologisk utredning etapp 2

Gamlarp, område A2

Kartering av fossil åkermark och söschaktsgrävning
inför utbyggnad av industriområde

*Nässjö socken i Nässjö kommun
Jönköpings län*

Rapport, foto och renritningar: Jan Borg

Digital kartbearbetning: Ingvar Rödger

Grafisk design: Anders Gutehall

Tryckning och distribution: Marita Tidblom

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

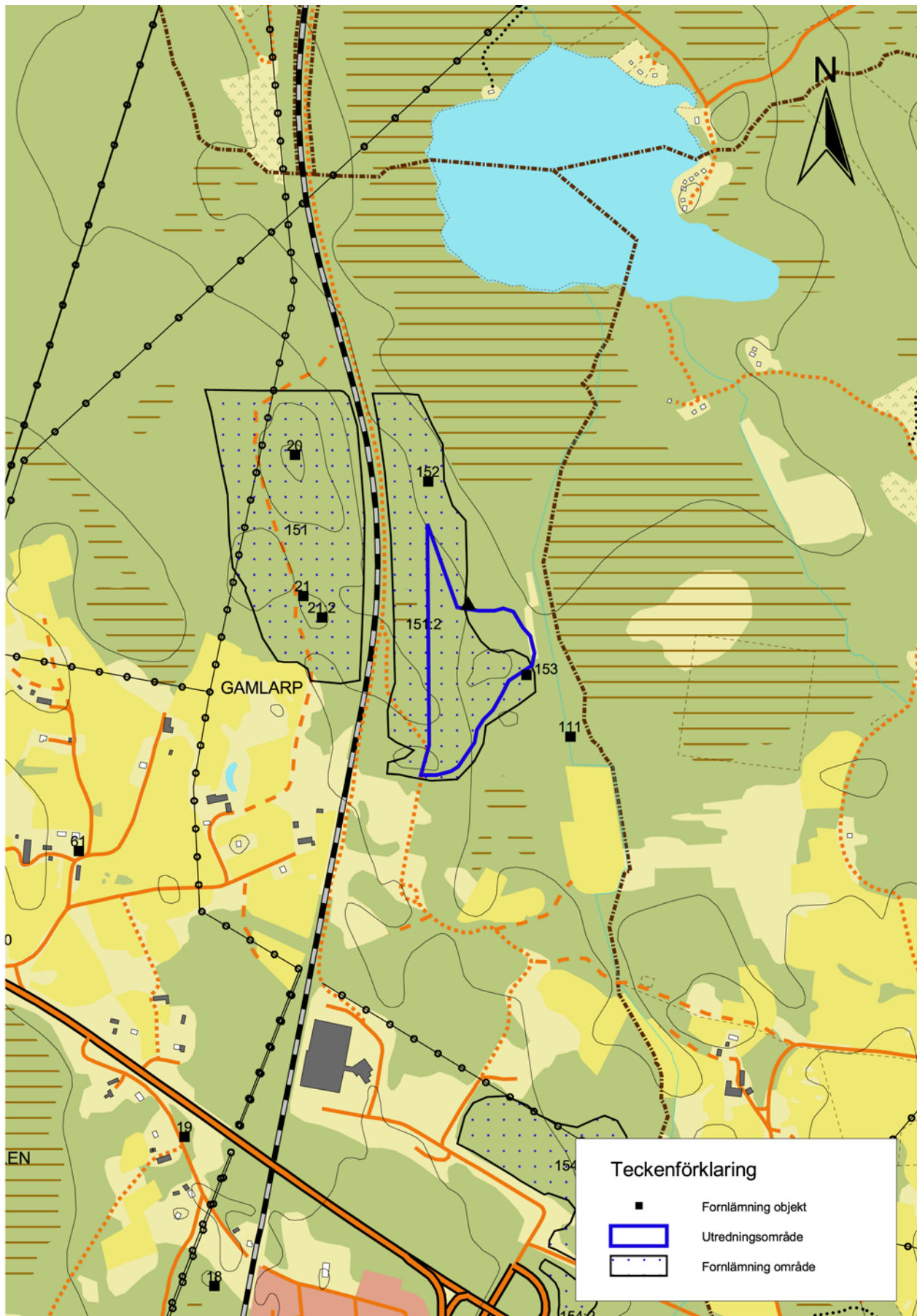
Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00.
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Innehåll

Inledning	5
Omfattning	5
Målsättning och metod	5
Topografi	5
Fornlämningsmiljö	5
Tidigare undersökningar	6
Resultat	9
Sammanfattning	10
Åtgärdsförslag	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Referenser	11
Tryckta källor	
Otryckta källor	
Arkiv	
Kartunderlag	

Figurer

Figur 1 Utdrag ur digitala fastighetskartan	4
Figur 2 Område A	6
Figur 3 Översiktsbild av utredningsområdets södra del	7
Figur 4 Karta över påträffade objekt	8
Figur 5 Sökschaktsgrävning	9
Figur 6 Förslag till förundersökningsområde	10

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan med utredningsområdet och fasta fornlämningar markerade. Skala 1:10 000.

Inledning

Enligt länsstyrelsens beslut har Jönköpings läns museum utfört en särskild arkeologisk utredning etapp 2 inom del av Gamlarps industriområde, Nässjö socken i Nässjö kommun. Utredningen omfattar en drygt 4,3 ha stor yta, här och i tidigare rapport kallat område A2. Ursprungligen omfattade uppdraget även ett område B men efter inventering undantogs det från utredningen (Ameziane 2005).

Arbetet föranleds av att redan befintligt industriområde ska byggas ut. Uppdragsgivare är Miljö- och byggkontoret, Nässjö kommun. Arbetet i fält utfördes under våren 2005 av Jan Borg och Ingvar Røjder.

Fält- och rapportansvarig var Jan Borg, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Syftet med utredningen var att klargöra om fasta fornlämningar finns inom aktuellt område samt att kartera de fossila odlingslämningar som registrerades vid den föregående utredningen etapp 1. Utöver karteringen så grävdes sökschakt med grävmaskin i syfte att utreda om under marken dolda lämningar finns i området.

Topografi

Berggrunden utgörs i områdets södra del av den så kallade Almesåkrgruppen bestående av sandsten, konglomerat och skiffer. I utredningsområdets norra del utgörs berggrunden av äldre graniter. Berggrunden täcks inom utredningsområdet av ett tunt lager av morän. Väster om järnvägen är detta lager mäktigt, över 3 meter tjockt (SGU 1989a; 1989b).

Väster om utredningsområdet finns en höjd ca 310 meter över havet. Terrängen sluttar sedan åt öster ned mot ett sankmarksområde och en mindre bäck som utgör gräns mellan fastigheterna Gamlarp och Träslända. Utredningsområdet består av relativt kuperad mark med mindre åsar och drumlinier. Mellan dessa torrare partier finns mindre sankmarker som i flera fall dikats ut och odlats upp under sen tid.

Fornlämningsmiljö

Bortsett från den fossila åkermark som denna utredning behandlar finns inga andra kända fornlämningar inom området. Direkt öster om utredningsområdet ligger RAÄ 153, en kolningsgrop, som vi återkommer till under kapitlet *Tidigare undersökningar*. Drygt 150 m öster om utredningsområdet är en fornlämning registrerad, "Björnahål" (fornlämning 111), en plats med namn och tradition. Namnet har uppkommit genom att djuren ofta gick ner sig i den håliga och sumpiga terrängen.

Att människor rört sig i området redan under stenåldern indikeras av två fragment från skafthålsyxor funna inne i Gamlarps by (fornl 61).

Närområdets fornlämningar karaktäriseras annars av gravar från bronsålder

och äldre järnålder. På höjden väster om järnvägen, ca 200 meter nordväst om utredningsområdet, finns ett röse av bronsålderskaraktär (fornl 20). Ca 300 meter söder om detta finns en gravgrupp bestående av två kvadratiska stensättningar (fornl 21). Ytterligare kvadratiska stensättningar finns ca 500 meter sydväst om utredningsområdet (fornl 18) och på norra sidan av Åslebacken omkring 1200 meter väster om utredningsområdet (fornl 32). På Åslebacken finns även ett röse av bronsålderskaraktär (fornl 33). I Norrboda industriområde fanns ett röse som togs bort under 1970-talet utan att några fynd kunde göras.

En boplats från äldre järnålder påträffades i samband med nybyggnad av riksväg 31 (fornl 150). I samband med dessa undersökningar nyregistrerades även en grav (fornl 147) se mer nedan.

Från historisk tid finns kommunikationshistoriska lämningar i form av vägbankar och platser för milstenar (fornl 19). Flera torplämningar från historisk tid har registrerats i närområdet (fornl 60 och 113).

Tidigare undersökningar

Under 1971 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk undersökning i samband med restaurering av Nässjö gamla kyrka. Vid undersökningen påträffades delar efter två äldre kyrkor. Den äldsta delen är troligen samtida med dopfunten, numera i Nässjö nya kyrka, som daterats till 1100-talet. Den andra fasen av kyrkobyggnad har utifrån formen och ett antal myntfynd kunnat dateras till 1300-talet. Vid undersökningen påträffades även gravkor från 16- och 1700-talen (Jansson opublicerat rapportmanus)

Då Nässjö golfbana anlades genomfördes en kartering och arkeologiska undersökningar inom det berörda området. Totalt karterades ett ca 15 hektar stort område med fossila odlingspår omfattande ca 600 röjningsrösen, stensträngar och terrasskanter. Ett av röjningsrösen har daterats till 800 e Kr

Figur 2. Område A den 19/5-05, sett från söder.

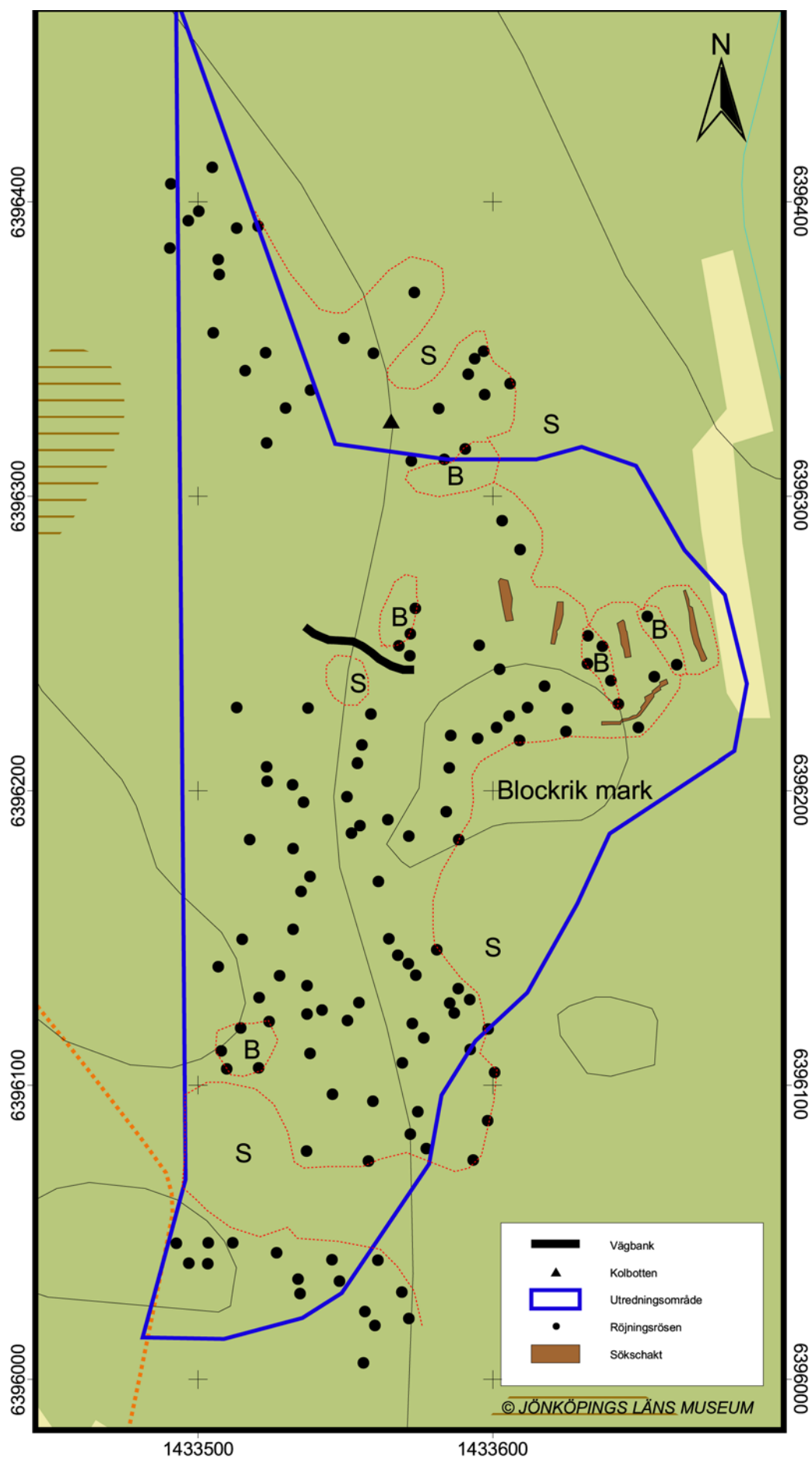
(beta 36913) (Jansson opubl manus och där anförd litt).

I samband med den nya sträckningen av riksväg 31 genomförde Jönköpings läns museum arkeologiska undersökningar inom fastigheten Gamlarp ca 800 meter väster om nuvarande utredningsområde. I samband med utredningen karterades ett 20-tal röjningsrösen och en nyupptäckt grav, fornlämning 147 (Jansson opubl manus och där anförd litt). Under 1990 genomfördes en sökschaktsgrävning där ett 50-tal härdar påträffades vilka vid undersökning under 1991 kunde dateras till förromersk- och äldre romersk järnålder, 300 f Kr-200 e Kr (Gustafsson 1992). Vid undersökning av den fossila åkermarken undersöktes 21 av totalt 31 berörda röjningsrösen, en terrasskant, en stenanhopning och en stensträngsrest. Röjningsrösen var mellan två och tolv meter i diameter varav flera var gravlika. Två dateringar från röjningsrösen föreligger. Ett kolprov togs i ett röjningsröse med en tydlig äldre kärna och daterades till 517-394 f Kr (beta 44019). Det andra daterade röjningsröset fick datering till medeltid, 1324-1433 e Kr (beta 44018) (Jansson opublicerat rapportmanus)

Denna utredning etapp 2 föregicks av en utredning etapp 1 (Engman 2000). I den föregående etappen ingick ett något större område än det som nu är aktuellt. Befintliga arkiv och äldre kartor analyserades och området inventerades. Bl a hittades kolningsgropar, en kolbotten och områden med fossil åkermark. Ett av de områden med fossil åkermark som då påträffades är det som nu delvis har karterats (fornl 150:2). Kolningsgropen registrerades som RAÄ 153 i fornlämningsregistret. Under 2002 utreddes ett område (Område A, se figur 1) direkt väster om nu aktuellt område. I området karterade fossil åkermark (se Ytterberg 2003). I samband med den utredningen var det meningen att kolningsgropen RAÄ 153 skulle förundersökas. Ett misstag måste dock ha skett för de digitala inmätningarna från förundersökningen överensstämmer ej med tidigare inprickning, och någon kolningsgrop kunde inte heller inte konstateras vid förundersökningstillfället.

Figur 3. Exempel på hur marken såg ut i vissa delar av utredningsområdet.

Figur 4. Karta över karterade objekt. De prickade linjerna visar på gränser mellan olika markslag. S står i sankna områden och B på höjder som ej odlats.

Resultat

Arbetet bestod av två moment: sökschaktsgrävning och kartering.

Sökschaktsgrävningen koncentrerades till ett enda område som bedömdes vara de troligaste att innehålla en förhistorisk boplats. Inget som kan indikera förhistoriska lämningar påträffades i schakten som grävdes.

Karteringen av den fossila åkermarken visade sig bli svår att genomföra av flera anledningar. Områdets östra delar är skogsbeklädda vilket försvårar inmätning med totalstation eftersom fri sikt krävs mellan stationen och det som skall mätas. På grund av att man sällan hade fri sikt så mättes röjningsrösen endast in med en mittpunkt. I de västra delarna som tidigare gallrats hade en mängd träd blåst ner och marken var bitvis helt täckt med grenar och ris. Skogsmaskinerna som tagit reda på de nedblåsta träden har även lämnat djupa spår efter sig där de gått fram. Av dessa anledningar kan enstaka röjningsrösen missats vid karteringen, se figur 3.

Sammanlagt mättes 132 röjningsrösen in, se figur 4. Som det beskrevs i kapitlet *Topografi* är området kuperat med flera mindre höjdparter som ofta enbart har smala sänkor mellan sig. Rösena var ofta placerade i sluttningar och odling förefaller skett i sänkorna mellan höjderna men även uppe på höjderna i vissa fall. Majoriteten av rösena hade en diameter mellan 3 och 6 m och genomsnittshöjden uppskattas till ca 0,3 m. Stenstorleken i rösena är varierad. Inte sällan är rösena uppbyggda mot markfasta block och de minsta stenarna som rensats bort från åkerytorna är knytnävsstora. I det nordöstra området, där det även schaktades, bedöms odlingsmarken vara yngre än den i söder och norr. Åkerytorna är där större och en äldre färdväg leder fram till den fossila åkermarken. Eventuellt kan detta område använts av människorna som bebodde något av de närliggande torp som syns i det äldre kartmaterialet (se Engman 2000, 6-9).

Röjningsröseområdet avgränsas naturligt österut av de sankare marker som vidtar.

En kolbotten påträffades vid inventeringen. Den är rund, ca 9 m i diameter och 0,2 m hög. Den omges av stybbgropar 1,5x1 m stora och ca 0,3 m djupa. Genom kolbotten finns körspår efter skogsmaskiner.

Figur 5. Sökschaktsgrävning.

Sammanfattning

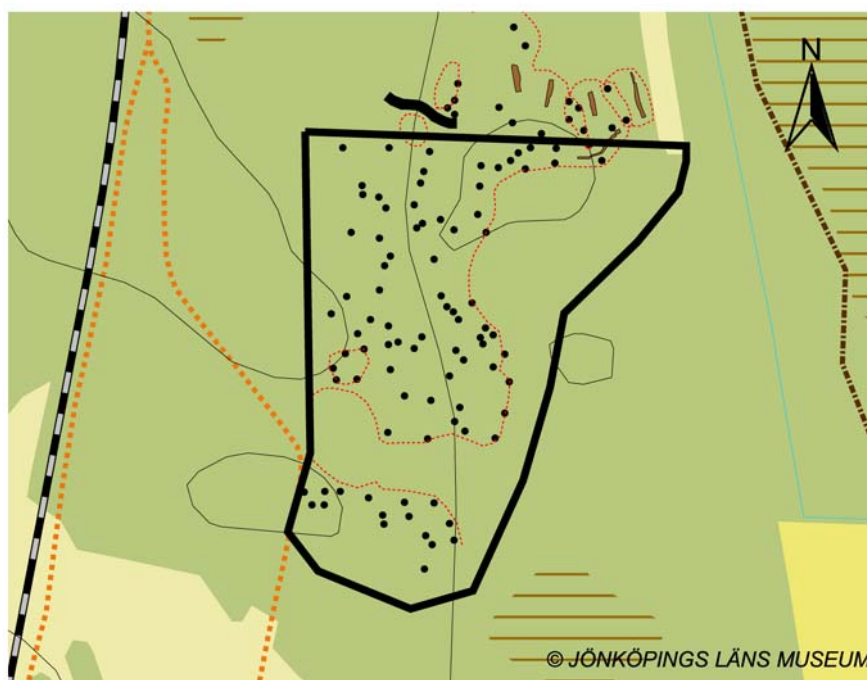
Jönköpings läns museum har utfört en särskild arkeologisk utredning etapp 2 inom Gamlarps industriområde, Nässjö socken i Nässjö kommun. Utredningen bestod av sökschaktsgrävning samt kartering av fossil åkermark. Inget av arkeologiskt intresse påträffades vid sökschaktningen. Sammanlagt karterades 132 röjningsrösen samt en kolbotten inom och i anslutning till utredningsområdet. Utifrån röjningsrösenas placering i terrängen och åkeryornas storlek bedöms de nordligaste och de sydligaste som äldre än de centralt placerade i området. Möjligtvis kan det vara så att hela området brukats i en första fas och att man vid ett senare tillfälle återkommit till platsen men då endast brukat det område som vägen leder fram till. Eventuellt kan detta område använts av människorna som bebodde något av de närliggande torp som syns i det äldre kartmaterialet.

Åtgärdsförslag

Att uppskatta ett röjningsröseområdes absoluta datering endast utifrån en okulär besiktning är omöjligt. Därför anser Jönköpings läns museum att den fossila åkermarken i den södra delen av utredningsområdet bör förundersökas. Det finns inget som talar mot att åkermarken kan vara samtida med de härdar och den boplats från äldre järnålder som undersökts i närheten. Typologiskt talar mycket för att även vissa av gravarna i området anlagts under samma period. Att just den södra delen av området valts beror på att det bedömts som minst skadat och bör därför ge de bästa förutsättningar vid en förundersökning.

I samband med förundersökningen bör ett nytt försök göras att undersöka kolningsgropen RAÄ 153.

Länsstyrelsen beslutar om ytterligare åtgärder.

Figur 6. Förslag till förundersökningsområde. Skala 1:4 000.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	431-1557-04
Jönköpings läns museums dnr:	292/04
Beställare:	Miljö- och byggkontoret, Nässjö kommun
Fält- och rapportansvarig:	Jan Borg
Fältpersonal:	Jan Borg och Ingvar Røjder
Teknisk inmätning:	Ingvar Røjder
Fältarbetstid:	050517–050525
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Nässjö kommun
Socken:	Nässjö socken
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad 6E 9g
Koordinater:	(SV) x6396014 y1433481
Undersökningsyta:	drygt 4,3 ha
Fornlämningsnummer:	151:2
Fornlämningstyp och tidsperiod:	Kolbotten och fossil åkermark
Tidigare undersökningar:	JLM dnr 451/99
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.	

Referenser

Tryckta källor

- Engman, F. 2000. *Gamla saker i Gamlarp. Utredning i samband med utvidgning av Gamlarps industriområde*. Jönköpings läns museum arkeologisk rapport 2000:13. Jönköping.
- Gustafsson, A 1992. *Arkeologisk undersökning, delundersökt järnåldersboplats, Nässjöbyn stg 42, Nässjö sn och kn*. Jönköpings läns museum arkeologisk rapport 1992:15. Jönköping.
- Ytterberg, N. 2003. *Gamla och inte fullt så gamla saker i Gamlarp. Områden med fossil åkermark undersökta i Gamlarps industriområde*. Jönköpings läns museum arkeologisk rapport 2003:27. Jönköping.

Otryckta källor

- Jansson, K. Opublicerat rapportmanus. Arkeologiska undersökningar i samband med ny sträckning för riksväg 31.
- Ameziane, J. 2005. *Angående norra delen av Gamlarps industriområde, Nässjö socken och kommun*. PM daterat 7/3-05. Jönköpings läns museum.

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. Jönköping.

Kartunderlag

- SGU 1989a. *Karta över känslighet för infiltration av föroreningar i Jönköpings län*. Sveriges geologiska undersökningar, Ser Ah nr 11, Specialkarta.
- SGU 1989b. *Berggrunden i Jönköpings län*. Sveriges geologiska undersökningar, Ser Rapp. O meddelanden nr 50 Ser Ah nr 11 Specialkarta.